

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Док је урлао ветар...

Настасја Писарев

(Одломак из необјављеног рукописа)

Моја учитељица, Бат Шева, одавно сахрањена, имала је обичај да говори леђима наслоњена на каљеву пећ док је напољу урлао ветар са Оловних планина, а из њене руке се пушила пуна шоља чаја од липе:

Ноћ је континент, а ми смо путници који се крећу њеним часовима, све дубље и даље у непознату земљу.

То је простор који смо напокон освојили, земља коју смо прогласили својом када смо осветлили улице градова пенушавим златним светиљкама, то је земља коју смо својим рукама откннули од таме.

Али ја не мислим тако.

У ноћи смо увек сами, као пред лицем смрти.

У плимни таме, усамљена светлост на прозору у даљини, осветљена површина мог стола и страница књиге, златни прстен лампе, последње је острво и последње прибежиште. Из вечери у вече, када се мрак спусти, ја престанем да верујем да ће сунце поново изаћи, престанем да верујем да ће се ноћ икада завршити, јер тама је сваки пут неопозива и коначна, и свитање увек дочекујем са истим олакшањем и са истим изненађењем.

Негде низ ужасне стрмине Оловних планина, под нама, налази се град, и у њему су упаљени фењери, у њему станују људи из шарених тремова пуних каљева са мушкатлама, у њему и у најдубљој тами хиљаде светала чува сећање на свитање.

Али мој је усамљени стан поред леденог језера без дна чију воду доносе снегови са планине. У сновима ја вечно разгрћем снег, и из њега ме гледају блиставе беле змије, прозирних плавих очију.

У мом далеком дому на југу, тамо где сам се родила, улице иду вечно у круг, низ дебеле зидине тече песок попут златног праха, мој град је на таласима тоглог песка, под сунцем, далеко одавде. По буђењу, ја знам да ми те ледене, туђе змије долазе у сан из дубоког језера тик изван комплекса Института, из тамног језера што га пуне воде са глечера, однекуд са врхова Оловних планина, однекуд са места страшних и непознатих, каква само могу доћи у сан.

Простор се у ноћи преображавао.

У тихој згради, сви звукови би се слили у један једини, налик далеком звону које јеца, са музиком која је звучала попут ветра у цеви од бамбуса. Ништа што је постојало овде, високо у планинама, није могло производити такав звук; близу мене не беше звона, још мање беше бамбуса под глечером, а опет, сви су се пригушени звуци стекли у оно чега није било.

Неодређено брујање пумпе за воду у даљини, шуштање Куа Луининих шарених риба од хартије што су шливале у ветру над мојим балконом, промаја у ходницима, тихи шум таласа над дубоким језером, сви ти звуци су нестали, преобразивши се у тами у велико невидљиво звоно, у некакву немогућу еолску свиралу што је на рубу чујности, тугаљиво понављала облике ветра и ноћи, исписујући хладним гласовима њихову бескрајну, тужну песму.

Гробље је тачно иза зграде у којој живим. Не могу да га видим ни са једног од прозора у мом стану, али знам да је ту. Ако ме пут поведе туда, пролазим кроз њега безбрижно, као да је у питању игралиште, или нечија башта. Знам да нећу бити сахрањена на њему јер ће моје тело када умрем вратити на југ.

Пролазим кроз моје гробље као кроз врт; не смета ми када се саплићем преко корења дрвећа што изваљује земљу, осмеђујем се на влажне кипове са белом очима, пратим последњи зрак сунца када се пред залазак спусти међу споменике и расцвете у витражу капеле. Ово је место туђих смрти, моја мала победа је у томе што знам да овде нећу никада лежати јер се не исповедам истом богу као људи који су ту сахрањени. Смрт ме неће стићи овде, моје гробље ме никад неће имати, на овом месту никад нећу бити мртва.

А опет, било је другачије у мом сну: у њему сам се попела на бедем да бих у страху који нисам разумела погледала ка гробљу са друге стране. Небо беше ниско, и ваздух и облаци били су сасвим жути, тамни и тешки, као пред олују, као у болести.

Преда мном се у сну простирало гробље, заталасано у бреговима, изваљених споменика који су тонули ка мојој згради, плачних кипова, гробова напутих и зараслих у високу свежу траву.

А онда, у ужасу, најзад сам схватила.

Као окамењени вал под тамним небом, преко влажних пропланана празног плаца иза зграде, на моје очи постојано се кретало гробље, у спорим таласима, неопозиво, ка нама.

Када се коначно пробудим из таквих снова, потпуно сама у ужасу коначне таме, као на дну мора, као на дну гроба, осећам да више не могу да померам утрнуле удове, и знам да је далеко зора, да сам још бесконачно далеко од првог светла.

У плимни мрака у којој се гушим, под сводовима таванице којом се ваљају сенке, сећам се своје учитељице Бат Шеве, одавно сахрањене, и тихо шапућем себи исте речи, моје речи, њене речи, као молитву, по ко зна који пут, док ми на уснама игра увек исти горки осмех.

Ако свитање још овај пут дочекам будна, ако тмина икада почне да се разилази и ја још једном кроз сузе угледам злато како точи на обзорју, ако дочекам дан, под светлом сунца ја нећу више никада заборавити на ноћ која долази, ја нећу заборавити стазу која ме води натраг у мрак, на горку стазу којом сам тесно везана, као и сви, завек.

ИНТЕРВЈУ: БОРИС ЛАЗИЋ, КЊИЖЕВНИК

Преводачко умеће слично је глумачком

Недавно је као седма књига из едиције „Нови духовни мост“ Друштва новосадских књижевника објављен поглед из Новог Сада ка Ници, којим је обухваћено укупно 45 песника, 22 новосадска и 23 са Азурне обале. Приређивачи су Наташа Бундало Микић и Борис Лазич, а преводиоци, са француског језика на српски и обратно, Борис Лазич и Рафаел Бодримон. „Будући да Ница већ вековима привлачи значајан број писаца и уметника, развили су се додири како са суседним, тако и светским књижевностима. У Ници је Данило Киш 1980. овенчан наградом Великог орла. У срцу старог града постоји тргић са бистом песника који је изразио сам дух ничанских житеља. Романтичар Ранше (1785- 1843) стоји на зачетку обнове песничтва на језику старих трубадура. Ту древну поезију на српски је маестрално преводио Коља Мићевић, чест гост фестивала поезије у Лодеву и Сету“, пишу у предговору уредници Наташа Бундало Микић и Борис Лазич, рођени Парижанин али српски песник, прозни писац, есејиста, књижевни критичар, антологичар, преводилац, доктор славистике и предавач на низу француских високих школа, од Сорбоне до Нице...

● Приликом формирања избора француских песника који творе „Нови духовни мост“, шта је било пресудно, њихова блискост српској култури, актуелност песничког израза, релевантност у домицилном простору?

Мост девете уметности

● Како би, са потписом Бориса Лазич, као врхунског познаваоца стрипа, изгледао француско-српски мост девете уметности?

– Са нестанком часописа за стрип, нестали су, у Француској, и простори за сведенији исказ, рецимо за стрип таблу као заокружену целину. Тамо не постоји пракса приказивања иностраног стрипа у облику антолојских избора, тако да не знам ко би нам био коуредник. Ако би се то радило у Србији, Енки Биалал био би природни мост између две ликовне сцене. Свакако да бих, уз краћи али исцрпан увод, понудио на увид антолојски одабир међуратних класика београдских школе, поратних обнављача, авангардних стремљења стрипара из седамдесетих и осамдесетих година, од психоделичног и научно-фантастичног стрипа до постмодерне, а од савременика бих истакао, за ту прилику, Лација, Пахека, Миловића, Ненадова, Геру, Смуђу, Мазу, Браду, Дражена Ковачевића, Николића. Сви ти аутори са успехом покривају инострано тржиште. Од сценариста бих у први план ставио Марка Стојановића, а од критичара Здравка Зупана, Илију Бакића и Васу Павковића.

– Пресудна је била релевантност на француској књижевној сцени. Клод Бер и Данијел Бига спадају у сам врх савремене поезије, сличан је положај Фрекса, Монтичелија, Боном. Такође су му били важни обновитељи, у модерном кључу, певања на окситанском, попут Пејона и Соваига. За њих сам се баш изборио, јер у Француској нема довољно слуха за певање на покрајинским језицима. Везе са нашом духовном сфером имају, одраније, Патрик Килије или браћа Ђованети, Гзавије посебно.

● Није лако превести једну песму, једног песника, а камоли се суочити са четрдесетак различитих поетика. У којој мери је чињеница да се већ годинама препуштају поезији која се рађа на француском језику помогла обликовању антологије?

– Када је реч о избору наших песника, на његовом обликовању сам радио у сарадњи са Наташом

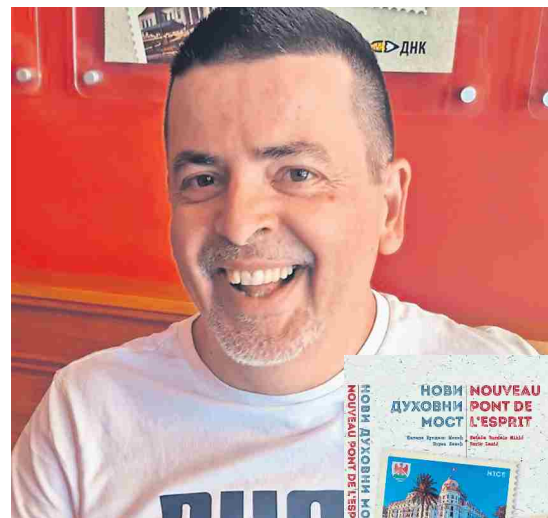

Фото: НБМ

Бундало Микић, с којом, у својству коуредника, потписујем књигу. А што се тиче певања; мој матерњи језик је српски, а француски језик задат ми је по рођењу у тој средини. Прве стихове написао сам, уосталом, на француском, још као ђак, у Југославији. Језици коегистирају у уму, често носе и другачије емотивне склопове, схватања света, па и себе. Последњих година, односно од пресељења на Средоземље, певам и на француском. Значи, тај језик јесте делатан у заумном. Имам с чим да радим. А преводилачко умеће вам је слично глумачком; треба да се уђе у туђу психу, туђе разлоге, па да их учините својима, како би вам изведба била убедљива.

● Како се песник/преводач припрема за такав изазов – да у коначници сви преводи буду истовремено и веран одраз поетских простора у којима се креће сваки од песника и блиске духу језика на који се песме превде?

– Потребни су добри речници, ваљано радно искуство, а пре свега добра радна дисциплина. То је што се тиче изазова. Не проведи ниједан дан без читања, то је норма. Прочитати десет, тридесет, сто пута више од написаног. Нема писца без читања. Преводачка вежба су неопходност, а често и спас, у тренуцима када вас дражи потреба за стварањем, а песма не наилази. Превођењем почнеш да се бавиш за своју душу, док то не уоче други, а онда бираш, као глумац улоге, шта ти се нуди. Превести у духу језика је неопходност. Текст мора да одмах буде схватљив, пријемчив. Уосталом, Француска средина нам је, културно гледано, блиска. Медитеран, такође. А право је задовољство било преводити песнике оне средине у којој су, као гимназијалци, стасали Растко Петровић и Драинац. Ничански савременици нама, и ми њима, делујемо, вероватно, истовремено и блиски и туђи. Сврха оваквих подухвата је да учинимо напор да се отворимо за другог.

● У којој мери је наша књижевност данас присутна и препознатљива код француских читалаца?

– Проза има своје токове и њена је рецепција добра. У редовној књижевној понуди се налазе Албахари, Басара, Великић, Петровић, Матијевић, а од класика, Црњански, Андрић. Наш је Нобеловац одавно прешао и на џепна издања а њих је дочекао, за живота, и Киш. Та су издања знак успешне продаје. Са гашењем издавачке куће Владимира Димитријевића изгубили смо значајног културног посредника, али се јављају нови гласови, нова стремљења, попут париског издавача Slavitude, код кога сам недавно објавио изабране песме Радета Драинца. Иначе сваки писац има своју арому, као што је, ваљда, има и свака средина, препозна се то. Неки читаоци само траже словенску књигу, словенски сензибилитет, да виде, као кроз слике Величковића, голу истину о човеку кроз наше очи.

Мирослав Стајић

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Чаробни млинчић

Павол Добшински

(Змајеве дечје игре)

Објављена је прва књига словачких бајки на српском језику коју је приредила, превела, поговором и предговором опремила Зденка Валент Белић а у коју је уврштено десет бајки – од оних за најмлађу децу попут Мехурко Кошћурко, познатијих *Со вреднија од злата*, *Бајка од дванаест месеци*, *Трноружица*, оних које су превојене први пут, до оних које су подједнако занимљиве и одраслим читаоцима попут *Зачараног замка*, *Радуза* и *Људмиле* или *Златног кључића*. У уводном тексту *Шта је нама бајка* Валент Белић пише о универзалном значењу и значају бајки и усменог предања за човека и човечанство а у поговору Словачка „Књига века“ преднашим читаоцима је контекстуализовала овај избор у време и простор њиховог сакупљања и образложила наум издавача да што аутентичније и свеобухватније приближи словачко изворно народно стваралаштво, али и сагледала претходна издања *Чехословачких бајки* Божене Њемцове и једно издање словачких прича објављених у Сарајеву. Овакве прилике и контекст резултирале су да је овај и превод *Простонародних словачких бајки* Павола Добшинског, прво српско издање.

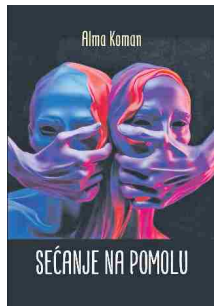
Павол Добшински
**ЧАРОБНИ
МЛИНЧИЋ**
Златна књига
словачких бајки

Сећање на помолу

Алма Коман

(Агора)

Ауторка својим читаоцима још једном дарује сузе и смех кроз романескни рукопис врцавих заплета и тако позива сваког читаоца да се приближи што више може њеним протагонистима. Палета живописних ликова дефилије у невероватно широком дијапазону и структури карактера и личности – хероји и антихероји брзо мењају своје улоге указујући на релативност, сукобљавају се личности које раде под најтежим кулуком јер су заробљене у дужничком ропству свом егу и облапочној сујети, наспрам оних душа потврђених анђела чувара које постојањем и присуством лече. Сећање на помолу – књига интимна, искрена, људски присна, те неминовно и без оклевања увлачи у фабулу. На елегантан начин се провлачи и питање над питањима – ко је способан да буде срећан, коме је срећа дата а непрепозната и, напоследку, ко се среће не плаши па храбро може да огрне њен плашт.

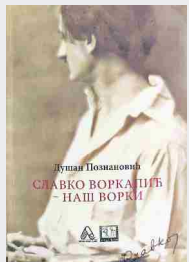

Славко Воркапић

Душан Познановић

(Архив Војводине, Ворки тим)

Књига представља вишегодишњи рад Душана Познановића на сакупљању материјала везаног за стваралаштво монтажера, редитеља, професора, теоретичара и мајстора холивудских монтажних секвенци Славко Воркапића (1894-1976). Од родних Добринаца, преко Митровице, Земунa, Београда, Будимпеште, Крушевца, Кратова, избегличког пешачења до Албаније 1914, Париза, Њујорка, Лос Анђелеса и поново Београда, ова књига не описује само Воркапићева кретања, већ и деловање његових генерацијских сапутника и њихове улоге у памћењима и заборавима балканске и светске историје. Књига садржи и мање познате, али драгоцене податке о Воркапићевој породици, о мишљењу које су о њему и његовим пројектима имали Меша Селимовић, Чарли Чаплин и Енди Ворхол, као и његовим ликовним делима укључујући недовољно познате цртеже.

Душан Познановић
**СЛАВКО ВОРКАПИЋ
НАШ ВОРКИ**

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ: ТУНИС (1)

Игре веша и ветра

Владимир Пиштало

Dar Essid

Проводио сам јутра у Медини. У музеју Dar Essid су се срели муранско стакло и тунижанска керамика. Музеј је имао два патија. Арабеске су тежике бескрај. Урне, кристал, цефердари, седеф свећњаци. Огледала. Вазе. Кревети са балдахином. Позлаћени намештај. Клавир, суре. Ормари пунни...

...француског кича. Избледело. Дирљиво. Био је то свет застареле раскоши. Волим ли га? Наравно.

Ту сам видео есенблаже под звоном. Етеричне олеографије. Дреамсцапес из измишљене Италије. Једна сентиментална цура је брала воће, друга је зурила у сунчев залазак, трећа се дивила цвети, четврта голуцици. Погрешан укус је био прави.

Боје мајолике би се одлепиле и залепиле. Стајао сам на кровној тераси музеја са очима пуним мрља. Требале су ми наочаре за сунце. Пода мном је лежао град Сус. Куле. И море. И бродови... Гледао сам игре веша и ветра. Веш ме је хипнотисао малим покретима.

Сунце се рефлектовало на зидовима. Брод је трубио. Рубље се љуљало. Море се жежило и магло. Нисам сам плаву кошуљу.

Сук

Шаргарепе су биле у сунцу. Рибе су биле у сунцу. Продавали су пужеве и траве и хлебова. Забрађене жене су се гегале. Очи су сјајале иза велова. Суре су текле са касетофона. Видео сам кожу, папуче, пустињске руже, шкорпионе под стаклом, фесове пуне зачина, плодове кактуса. Ситне маслине.

Рибље шкрпе су биле свеже, заврнуте. Један продавац се дерао. Ја сам мислио да се обраћа некоме а он се обраћао свима:

- Скуше.

И показивао је обема рукама тако да би само лудак могао помислити да то нису скуше.

Видео сам малу и циновску туну. Мачака је било много. Штета што се нису храниле мувама. Муве су слетале чак и на лед. Продавци су отимали туристе једни другима као галебови. Један продавац је викао муштерији:

Ја нисам бандит.

Купио сам папуче налик на америчко полоустрво Цапе Цод. Купио сам лимунов зачин.

Две муве су се побиле на столу. Човек са флеком на глави пушио је истовремено две цигарете. Дућанија је спавао на бали ћилима. Була је поправљала гаице испод хаљине. Лице јој је било уцвелоно и завођиво.

Сушене паприке су висиле на зиду. Изложили су зелене маслине, бели лук, бадеме у џаку, зачине јарко црвене и жуте, блитву, роткву, лешник, кошпице од тикве. Паприке, купусе, нарове, наравно урме. И квргаве тикве. Веће тикве у животу нисам видео. Бедуинке су алакале да направе пролаз. Сук може да те понесе својим ритмовима.

Ту сам срео стидљиву шиљоносу девојчицу. Погледали смо се и осмехнули. Јер смо се срели на свету.

Кокоши у кавезима су смрделе. Испод града је била улица где продају ауто-делове. Помислио сам на Камиија.

Слапови сунца су текли кроз отворе у своду сука. Трунице прашине су Демокри-ту дале идеју о атомима. ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Поезија као аскеза

„По води која је прала ноге, Исусове“, Селимир Радуловић (Лагуна, 2024)

Пише: Драгиша Бојовић

У овом свету само је човек властник једне велике илузије – да речима може исказати све. Птице не сањају о томе. Цвет све сабира у тишину. Име за њу је лепота. Ни највећа мора немају илузију о небу. Између те илузије и свести о неизрецивости стоји, ипак, један човек: песник. Он разуме суштину поезије као могућност да се нешто искаже, не о свету, већ о свету изван света. Реч о томе и није посве песникове. Од Бога је. Од Бога је права реч његова. А тек стих. То је дело јединог Уметника, које он дарује одабранима и дарованима. У том малом сабору дарованих налази се и песник Селимир Радуловић, што се потврђује и његовом најновијом песничком књигом.

Надахнут пре свега пустињом, као обитавалиштем аскета, он твори лик једнога (монаха) у његовим различитим именима и подвизима. Као што је за симфонију потребно више инструмената, који се не препознају по особености, већ по оствареној музичкој складности, тако нам се и слика пустиње (читај: особеног духовног света) не нуди кроз подвиг једнога, већ подвиг једнога постаје слика мноштва подвига у једноме свету. Препознатљиви симбол јединственог начина живота у молитви и покајању постаје суза. Она није само слика светиљке у оку Светог Арсенија Великог (она вода која је прала ноге, Исусове), већ је још више икона свете васељене, која сабира оно што се не види, а не оно што се види.

У невидљивом је слика спасења, која је дело оног аутора што у преламачу небеских зрака препознаје и боје и елементе структуре, што, опет, невидљива рука слаже у видљиви оквир својеврсног подвига, који се не састоји у превасилажењу бола (како је у другим уметностима), већ у превасилажењу греха и себељубља (што је само по себи уметност). Та суза, која је доминантни мотив књиге, је и слика космоса, али не видљивог космоса већ оних његових садржаја који се могу само огледати у сузи и који су комплементарни не њеном облику, већ њеном јединственом садржају и још више оних осећањима и духовним феноменима који обликују ту сузу и њену семантику. Иако овај свет живи у грчу, који је обликован болом и немиром, песничка књига Селимира Радуловића је ода смирењу и духовној хармонији.

Превасилажење познатог и увођење антиномичног и парадоксалног у свет поезије облика је аутора који своју поезику граде на библијском и светоотачком предању. Тако се и поезија Селимира Радуловића приближава псалмопојању, а живот песника псалмодисању, које отвара онај пут, узак и дуг, према месту највећег подвига, према пустињи и пештери. Тамо је мисао творила *Старечник*, а *Старечник* је постајао огледало висина. Зато је пустиња постала највећи *источник*, непресахли извор живе воде, највећа тврђава небеске славе. Само у опозицији према јединственом подвигу оних који су из света отишли због невидљивог све-

та, ствара се и песникове мисао о недостојности и греху, о паду и пролазности.

Та антиномичност карактеристична за византијску поезику, постаје карактеристика сваке уметности која промовише анагошки смисао уметничког дела: ту непрестану кретању која подразумева успињање из овог света ка небеском свету, из низина чулног ка висинама духовног. То, наравно, увек подразумева ону невидљиву унутрашњу борбу, у којој се песник (човек) суочава са својом недостојношћу и чије духовно и врлинско утемљење га доводи у позицију *корена чије се гране лако пружају*, а не листа који се лелуја и који и најмањи ветар може однети са гране. Јер, они који нису духовно руковођени *падају као лишће*.

Каталог светоотачких мотива у поезији Селимира Радуловића је веома велики, а посебно место заузима мотив ћутања, који је у центру доктрине исихазма, али је, наравно, присутан у текстовима претеча исихазма. Реч је о тишини другог света, а не о муку нашег времена. Та тишина је повезана са тајном спасења и није резултат дистанце према људима и ближњем, већ представља отклон према многоглавољивом човеку препуштеном овоме свету, у којем он постаје сенка, дим и паучина. Релативност човековог постојања на земљи песник изражава мишљу да је *све људско од сенке слабије*. Постојаност и сигурност је у Свети Тројици, а осећај топлине и гостољубља је под *храстом амвријским*, где су Аврам и Сара угостили три анђела и посведочили присуство живог Бога.

Ћутање је и лек спасења, јер, како каже песник, *и болест се, ћутањем, лечи*, У духу антиохијске теологије, коју одликује емоционалност и експресивност, чести су дијалози с душом, али и са цвећем од којег се тражи тишина и смирење. Мотив цвећа, као што је познато, обележио је и лирски израз Светог Јустина Новог Ћелијског. Поред израженог есхатолошког оптимизма, песник сведочи постојаност вере у овоме свету, надмоћ вечног над пролазним, као и постојања сигурног ослонаца, оног камена који је у темељу спасења и који над сваким таласом стоји. Упркос свему, песник лева из часа у час, из дана у дан, знајући да песма овога века може надживети век само ако је песма будућег века.

Песник, као и аскета, рађа се изнова у *сузи првој*, у *даруњеном*. Разлио се тај дар, попут светлости, на страницима ове књиге објасњавајући један пут песнику и аскети. Њих двојица једно су на тој стази. Сузом братимљења и вером утврђени дарују нам необичан рукопис, те смо у дилеми: није ли се то песник преселио у пустињу или се аскета преселио у поезију? Без обзира који одговор буде потврдан, може се утврдити да су ретки песници код нас, који су успели да се из перспективе *царског свештенства* приближе особеном аскетском искуству, које, по природи ствари, није иманентно човеку овога света. Селимир Радуловић је успео у томе, не песничком имагинацијом, већ јединственим песничким доживљајем, који га је виноу у непознате просторе аскезе. Не показује ли то да постоје тачке које спајају песника и аскету?

Једна од тих тачака има облик сузе. ■

СЕЛИМИР РАДУЛОВИЋ

ПО ВОДИ
КОЈА ЈЕ ПРАЛА
НОГЕ, ИСУСОВЕ

ПРИЧА О КЊИГАМА

Пут у средиште библиотеке

Пише: Ђорђе Писарев

Колико само стрепње у дечјим срцима изазива неизвесно путовање кроз мрачну, непознату и тајанствену шуму, поготово уколико се ти мали јунаци зову Ивица и Марица? И како само читаоцима, не само деци, него (чак) и одраслима, гнев изазивају птичице које су појеле баш сваку драгоцену мрвицу хлеба и тако спречиле јунаке чувене бајке Грим да пронађу пут који би их одвео кући? Све је страшно и неизвесно на том мрачном путу, чак толико да се вештича замка, кућица од колача, доживљава као сламка спаса.

Путовање је можда и најчувенији и највише коришћен покретач радње у бајкама, причама и романима. Јасон и аргонаути у потрази за златним руном, Одисеј на вишегодишњем узбуђивом путовању у покушају да се врати на Итаку, Апулејев јунак претворен чаролијом у магарца, на сталном путу и у низу догодштина, док покушава да поврати људско обличје, Волтеров Кандид лута светом у покушају да пронађе најбољу филозофију живота, а слична судбина задесила је и чувеног Тила Ојленшигела, да и не спомињемо барона Минхаузена који је увек на путу јер његове спектакуларне лажи захтевају не само много дрскости и маште, него и много простора на светској позорници. Стивенсонови јунаци плове по топлим, чудним морима и посећују egzотична острва из снова увек хладних Европљана, а плови на великим једрењацима и скромни Робинсон Крусо док чека да "да му се деси" судбинско острво. На јунаке "Моби Дика" не треба ни трошити речи, толико је тога о њима судбинског изрекао сам Мелвил, а путовања су у историји светске књижевности толико честа да осим морских путоловина, јунаци стижу и на Месец у ромалу "Пут на Месец" Жила Верна, који је, такође, неке од својим јунака упутио у подморске путоловине у "20.000 миља под морем", одлетели су балоном на "Тајанствено острво", а неки су се нашли и на "Путовању у средиште земље", док јунаци Толкиновог "Тосподара прстенова" бивају присиљени да путују у Мордор. А шта тек рећи за невероватна "Гуливерова путовања" Џонатана Свифта? Шта рећи, уосталом, када на велика путовања одлазе чак и декадентно успорени јунаци Уејн Остин, додуше углавном они секундарни, "без којих се

може", и који повремено ишчезавају из романа мучећи се на дугим путовањима обилазећи своје плантаже у колонијама, док се они главни, попут Елизабе Бенет из "Тордости и предасуда" тек помало мучи у дрндавим кочијама док путује на величанствени Пемберли, посед Ђудивог Дарсија.

У новијој књижевности на загонетним путовањима у потрази за ишчезлим сновима и надама затичемо почесто јунаке Жан-Мари Гистава Ле Клезија, у романима у којима се понављају чудеса првобитног, необичног, тајног ("Трагалац за златом", "Карантин"). Чудеса потврђена ловом на хоботнице, потрагом за закопаним гусарским благом, еротском страшћу за препланулом дивљом лепотицом. Или страшним болестима, грозницом, карантинном на изолованим острвима, колонијалном трговинском конзервама говедине и кантама са петролејом. У свету који је већ дуго толико глобално познат, Ле Клезио проналази пределе индиго боја, ројеве чудноватих птица и хук запленишаних таласа који једу оголене, пустошне хриди настањене људима без наде: пустиња или острво, не мења превише на ствари - човек је заробљен, бачен у свет који му не припада, у свет који је карантин. Приче су то о робљу, шећерној трсци, о негдашњој величини и умирању у једном истеклом времену - нисмо заборавили "Срце таме" Џозефа Конрада! - које је, симболично означило живот (али и смрт) Рембоа, разапетог између векова. Јунаци су се затекли у сну од којег је остало само прамење: "све је остало празнина тог канала и те реке, те обале, где непознати мушкарци и жене бесконачно чекају да крену ка земљи која не постоји".

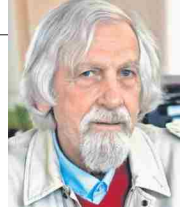
Да је путовање важно као покретач радње у роману потврдио је недавно и Владимир Пиштало у "Песми о три света", нешто раније појавила се и антологија "Из воза у причу" која је сачинила Гордана Влаховић, а приче о путовању возом потписују, између осталих, Момо Капор, Филип Давид, Милутин Ж. Павлов, Милисав Савић, Перо Зубац, Давид Албахари, Васа Павкови, Михајло Пантић... А Илија Бакић у новом роману "Краут или саће" узима за јунака алхемицара и песника Јакопуса Краута, а заправо се бави митским временом, добом у којем су светом лутали јунаци у потрази за непознатим: непознате земље, непознати процеси и недовољно познат смисао живота.

Пловити се мора, а живети није неопходно: шта је читав (наш) живот ако није једно велико путовање? ■

НАГРАДА „ХИД“

Неми анђели

Ференц Маурич

тихожитија из педесетих година
изнад гвозденог кревета
у летњој кухињи
исус на пшеничном пољу
диви се пуним класовима
лежим склупчан
уз мамине ноге
чекам мирисне
топле циповке
ваљда ће се појавити

*

неми анђели
над дунавом
лебде
вребајући
из ужареног песка
чекамо
узнесење

*

пенасто беле пуслице
светле
у црној тепсији
дозвољено је само
гледати

(препев: Арпад Вицко)

ИЗ РУКОПИСНЕ ЗАОСТАВШТИНЕ СТОЈАНА ВУЈИЧИЋА (1933 - 2002)

Јован Дучић у Будимпешти

Пише: Маријета Вујичић

Поводом актуелног састављања књиге одабраних студија Стојана Вујичића, међу рукописима сам пронашла необјављену студију написану на мађарском језику под насловом: „Дигресија једне каријере – Јован Дучић у Будимпешти“. Рукопис (машинопис) је настао 1982. или 1983. године, а у истом фасциклу уз рукопис су прецизно приложене и фото-репродукције из 1932. године, када је Дучић службено боравио у Будимпешти као посланик Краљевине Југославије.

Краљ Александар Карађорђевић је својим декретом од 3. јануара 1932. наименовао Јована Дучића ванредним послаником и овлашћеним министром Краљевине Југославије у Будимпешти. Дучић је у присуству свих службеника југословенског посланства предао акредитив гувернеру Миклошу Хортију 25. фебруара. По протоколу су били присутни и тадашњи мађарски министар иностраних послова Лајош Валко и компетентан државни секретар Мађарске Иштван Ураи. Именоване Дучића за посланика у Будимпешти у тадашњим југословенским дипломатским круговима је изазвало извесне дилеме.

Савремена штампа у Будимпешти међутим, наглашио разлике измеђи његовог претходника, посланика Радомира Луковића (за његово време је било слабих контаката са мађарском владом), док Дучића, познатог и слављеног песника су примили репрезентативно, праћено спектакуларним интервјуима. Презентација Дучића је била надобудна у југословенско-мађарском економском и културном приближавању обзиром на његову репутацију,

књижевни опус и реномирану улогу у европској књижевности, обзирајући се и на његову дипломатску активност. Дучић, иако је био први пут у Мађарској, истакао познавање мађарску историју и књижевност од Арања и Петефија све до Адија. За време тадашње југословенске владе је на београдском универзитету отворена катедра за мађарски језик, у знак унапређења односа са северним суседом. Дучићев углед у Будимпешти упадљиво поздрављен не само у савременој мађарској штампи, већ и у београдској Политици, а чак и у бечкој штампи се појавио подужи чланак о његовом именовану у Будимпешти.

Дучићева симпатија према Мађарима и мађарској култури се датира од раније: познато је његово пријатељство са Корнелом Сентелекијем још 1927. године, из Каира, када се већ конкретно формира у Суботици антологија модерних српских песника на мађарском језику, под насловом „BAZSALKOM“ (Босилјак), у којој треба да учествује и Младен Лесковач са својим преводима Ендре Адија. Дучић је познавао поезију Адија из Лесковачевих превода на српском, док га је раније читао само на немачком језику.

1932. године био значајан културни догађај у Будимпешти: на иницијативу мађарског писца Дежеа Костолањија је организован X. Конгрес међународног ПЕН Клуба. Међу уваженим писцима из целог света на конгресу био је присутан и Јован Дучић.

Књижевни часопис „NYUGAT“ (Запад) је истовремено славио и свој јубилеј: 25 година редовног издавања. Јубиларни број је посвећен и гостима конгреса ПЕН Клуба, те уредници Жигмонд Морци и Михал Бабич су тражили песме од Дучића. Три Дучићеве песме су објављене тим поводом у преводу Бабица (са француског) са његовим посебним по-

говором. Дучић и Бабич су имали преписку на француском језику. Уз Дучића из Југославије били су присутни још и хрватски, словеначки писци, али важан је био гост и Светислав Стефановић, председник Српског ПЕН клуба.

Дучићева будимпештанска мисија је била драгоцен напонајише у погледу побољшавања југословенско-мађарских културних веза. Атмосфера је тада била одлична и за мађарску књижевност у Југославији. Тада се остварило, на суботичку иницијативу, покретање едисије под насловом „Југословенска мађарска библиотека“ децембра 1932. године под уредништвом Денеша Штрелицког. Прва књига је била од Јована Дучића „Град снова“, која садржи есеје, путописе и писма. (Преводилац Јожеф Дебрецени-Брунер који бележи и уводни есеј што се цитира у студији). У тој књизи се налази и Дучићев „Увод аутора“ специјално написан за ово мађарско издање, обухватајући мађарско-српске историјске и књижевне везе (у студији се текст цитира у потпуности). На српском, тј. у оригиналу овај Дучићев текст није публикован, нити је познато где се налази (барем до настанка ове студије С. Вујичића). Било би од огромног значаја да се у заоставштини Ј. Дебреценија или Д. Штрелицког тај текст једном ипак пронађе.

Сентелеки је имао намеру да посети Дучића у Будимпешти поводом једног пријема на југословенском посланству, али није добио дозволу ни за одсуство, нити за излаз из Југославије. Када је коначно стигао маја 1933. године и био на лечењу у будимпешком санаторијуму, Дучић га је тамо посетио, али нису се више срели, јер Сентелеки по повратку у Стари Сивац убрзо умире.

Дучић је остао у Будимпешти само до 30. јула 1933. године, тада одлази на годишњи одмор, а после тога био премештен у Рим, те се није ни вратио више у Будимпешту.

Из јединог познатог Дучићевог обимнијег извештаја, који је написан уочи одласка из Будимпеште 13. јула 1932. и упућен министру иностраних послова Богољубу Левтићу, у претенциозном литерарном стилу, уочљив је одраз оног песимизма, који је он искусио у Мађарској у вези са ситуацијом у Југославији, као и мишљење неких да Србија оскудева у култури.

Међутим свакако треба обратити пажњу на дистинкцију, да је по Дучићевом мишљењу Мађари мисле сасвим друкчије о Југославији него о Југословенима, за које држе да су моћан и паметан народ, док описује и неко мађарско веровање по којем је Југославија створена од непријатеља Мађара и против Мађара. Дучић и сам назива свој извештај „низом рефлексја“, чак и анализом извесног психичког момента што са југословенске стране ипак не може да се мимоиђе. Али и закључује, свакако је југословенски интерес да у цивилизованој Европи овај народ треба да се представља као модеран и културан.

У студији се цитира Фон Хасел, посланик Немачке у Будимпешти, који у извештају својим надлежницима даје позитивну слику о Дучићу (већ после његовог одласка из Будимпеште), а о карактерише га као модерног песника-дипломату. Занимљив је податак да Фон Хасел скоро одлази у Београд, затим у Рим, где су се колеге поново срели.

Дучић је преминуо далеко од своје домовине. Вест о упокојењу песника је заобилазно и касно стиже у Мађарску. Писац Јанош Херцег из новине је сазнао вест о Дучићевим смрти и пише некролог у печујском часопису Друштва Јануса Панониуса („SORSUNK“). Са сличним великим заклањем објави сећање на песника и новосадски дневни лист „Нова пошта“ под насловом „Јован Дучић, песник снова. Поводом смрти српског песника и дипломате.“ ■

ФИЛМ НЕДЕЉОМ

Емоције, бомбардовање и видео траке

Пише: Владимир Црњански

Дугометражно играно остварење „78 дана“ није филм о НАТО бомбардовању Савезне Републике Југославије 1999, како се из његовог назива да наслутити. Заправо овај филм говори о животу, и на свој посебан начин, сам је живот. А у њега пуно тога стане, поготово ако сте, може и несвесни а талентовани, свестрани корисник и, истовремено посматрач, уживалац и трпилац свеколиког живота, ма какви услови да су вам задати и карте подељене. Тек, и без сећања, скоро да ничег не би ни било, на личном плану ни икаквог смисла оног проживљеног, па макар то било и време НАТО агресије, у којем се радња филма „78 дана“ одвија.

Од наведених премиса које се тичу живљења и сећања, кренула је Емилија Гашић, нова млада, а већ својим првенцем чврсто утемељена у јасном и ефикасном филмском изразу, као ауторка која овом приликом даје несвакидашњи, вредан и важан допринос актуелном српском интимистичком реализму. Тих 78 дана, које је у малом граду у централној Србији доживела седмогодишња девојчица са својом продицом - две старије сестре и мајком, док је отац негде на одбрамбеном положају - у филму Емилија Гашић реконструираше и ревитализује, како сама каже, на основу својих сећања и породичних записа на

материјала и каналише нарративни ток. Наизглед, без присуства свезнајућег писаца/редитеља, за шта је било потребно и талента и умећа, како у раду са глумцима, тако и приликом монтаже специфично снимљеног материјала. Резултат је врхунска непретенциозност и опипљива уверљивост збивања на биоскопском платну. Заслуге за то припадају великим делом глумачкој екипи брижљиво састављеној од непрофесионалних глумаца и професионалаца. На првом месту, постигнута разиграност и шарм почивају на девојчицама у улогама сестара (Викторија Васиљевић, Милица Гицић, Тамара Гајовић), иначе први пут на филму, са којима су се беспрекорно уклопили као мама и тата: Јелена Ђокић и Горан Богдан. Флуидном и динамичном току збивања и максималној уверљивости, у напредној анализи виђеног рекли бисмо, доприноси што се види да је свака сцена истински доживљена, па поново, са свежином оригинала, пред камерама проживљена. Тако неки туђи животи, па још на поменути, као документаритички начин приказани, делују

„78 дана“, сценарио и режија: Емилија Гашић;
улоге: Викторија Васиљевић, Милица Гицић,
Тамара Гајовић, Павле Чемерић, Маша Ђировић,
Јелена Ђокић, Горан Богдан;
фотографија: Инес Говланд; сценографија: Маја Ђуричић;
монтажа: Јована Филиповић;

видео касетама од пре 25 година, али и туђих успомена на дане стрепњи, неизвесности и колатералних жртава. Сасвим природно, своје место је то нашла и она обична, доминантна свакодневица, живљена између сирена за ваздушну опасност, детонација и лоших вести.

„78 дана“, тако гледамо као прилог интимној историји живота под бомбама, који је реализован у форми и са текстуром кућног видеа. Испоставиће се, био је то савршеним избор како са продукционе тако и креативне стране, а у погледу заокружености оставреној у минималистичким условима и максималне употребљености потенцијала свих ангажованих за настанак филма. На визуелном плану, одабрани формат, дакле, није пуки хир јефтиног онеобичавања, технолошка ретро егзибиција, него легитиман и показало се оправдан и до краја доследно спореден поступак којим се на ретко виђен (или на већ дуго невиђен и код нас и у свету) начин улази у саму срж драмског

као да су и наши, несумњиво покрећући, сем колективног и она још важнија индивидуална сећања с пролећа 1999.

Ако бисмо проширили визуру, филм „78 дана“ нам нуди и најпоштенији и када су у питању чисте емоције, најтачнији приказ једног историјског догађаја. Без лажног патоса, кабинетског патриотизма и напредног јуначења. Ангажман филма не лежи у навођењу узрока бомбардовања и контексту, за које ту оправдано места није било, већ у приказу стања ствари у реалном, прошлом времену и то онаквом какво је било и какво ће увек бити за обичне, нас људе.

Ово је и суптилни филм о одрастању, каквих у нашој кинематографији скоро да и нема, о првој љубави, благодети породице, као и о првој суровој животној лекцији. То је филм о нечему сасвим обичном, а данас тако ненегованом, занемареном, а тако потребном. То је филм који се гледа у једном даху са покренутих осмехом и сузом у најави. ■

ПОЗОРИШНИ ПУТОПИСИ

Путовање по сећањима: Град театар

Пише: Александар Милосављевић

Где је, на име, данас Град који се некоћ трансформисао у Театар, питао сам се обилазећи садашњу Будву какву не познајем?

Тек је неколико година мог одсуства било потребно да би се догодило све ово. Истина, одавно сам могао наслутити шта се дешава, али признајем, сада сам запањен. Шта се десило с идејом да позориште преобликује град који је 1979. уништио земљотрес? Шта би с планом да Будва постане велика позорница, налик оној коју су Дубровнику даривале Ђетне игре? Сећам се, уосталом, да су глумци, музичари, плесачи, литерате, ликовни уметници, једног часа, који није кратко трајао, уистину променили физиономију малог рибарско-пиратског градића. Град театар је тада зрачио на све стране. Током код нас послих

стичем утисак да суданас и Будвани постали сувишни у властитом граду.

Зато екипа која припрема копродукцију сомборског Народног позоришта и Града театра, Нушићеву Протекцију у режији Милана Нешковића, проба одржава у порти Манастира Светог оца Николе у Станишићима, удаљеном пола сата возње од Будве. Ни мени се не проводи вече у Будви па шаљем поруку Биљани Кескеновић, сомборској глумици, и питам да ли могу на пробу. Премијера је за два дана па је ово, значи, генерална проба. Осетљив моменат за екипу која финансира рад. Представа је, сигуран сам, направљена, а надам се и да им моје „свеже око“ сада може бити од користи. Уосталом, праве комедију, значи реакције публике су им и те како важне. Биља одговара: Нешковићу је драго да дођем, а екипа се окупула на рецепцији „Словенске плаже“. Крећем одмах. Успут срећем Сашу Торлаковића, глумца и уметничког директора сомборског театра, који игра у представи. Видим да је миран. Не прича о представи. Искусни глумца је очигледно задовољан.

До Станишића воде уске серпентине. Екипу познајем и моје присуство им не смета. Весели су. Стипан Петреш, директор сомборске Технике, пита ме забринут да ли сам понео јакну јер су „горе“ ноћи свежје. Имам мајичу дугих рукава, ваљда ће бити довољна. И заиста, у Станишићима је свежје, а ноћ тек почиње. Дочекује нас манастирско братство, за добродошлицу нам деле бомбоне. „Тако је сваке вечери – каже Торлак – иако нема сумње да правимо гужву и реметиимо им мир, увек нас дочекају с понудама. Тек ћеш да видиш“. У порти су постављени столови с нарезаним сиром и пршутом. Кува се и кафа. Има и ракије, манастирске, али „ми увек носимо нашу“, вели Саша. Поглед из манастира на залазак сунца које зарања у море – фасцинантан је.

Проба пролази одлично. Нешковић редитељски чита почетничко Нушићево дело као водвиљ. То га ослобађа потребе да у комаду тражи сатиричне жаоке. Њих се, уосталом, и аутор клонио пишучи комад у затвору, где је допао због песме Два раба у којој је исмевао краља Милана. Сомборци су, као и увек, одлични, а добро се снашла и група младих глумица и глумаца из Црне Горе. Нема сумње, биће ово представа коју публика воли. Прошла је поноћ кад смо се вратили у хотел. Журим у собу да се одморим за сутра. Лежем у кревет, а успављује ме тихи разговор редитеља и групе глумаца. Седе у празном кафићу испод мог прозора и разговарају о будућој представи. Не прислушкјем. Тонем у сан. Уосталом, ионако знам шта једни другима говоре. ■

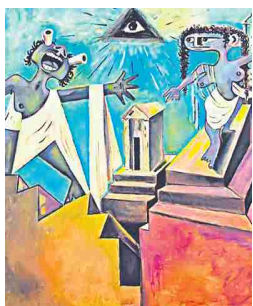

90-их, у доба санкција и беспарице, благодарјећи будванском фестивалу наш театарски живот је, кроз копродукције у којима су партиципирани Српско народно, Југословенско драмско, сомборско Народно, Атеље 212, Битеф театар и друга овдашња позоришта, добио неке важне представе; у Будви су тада стасавале генерације глумаца, редитеља некадашњег југословенског простора у Будви су формулисали своје поетике...

И тад смо имали проблеме, рецимо с прејаким буком из кафића, али не и са релаксационом атмосфером која маргинализује културу. Данас власници кафића искључују музику док на платоу између цркава, у центру Старог града, трају позоришне представе, концерти или књижевне вечери, но целокупан амбијент данашњег Града више нема везе с културом и уметношћу.

Накада је централна сцена Града театра била на Цитадели. Тамо су биле две сцене – велика и мала, на тераси. Сада је тамо ексклузиван ресторан. У кафанама на будванском шеталишту – где су некоћ седели познати уметници и својим присуством брендирани локале – за њих више нема места. Непотребни су, јер их садашњи гости не препознају. Шетајући Будвом, суочен са зградама које не само да укидају поглед на море, него поништавају и саму идеју приморског летовалишта,

ПРОЗОР У СВЕТ

Жан Кокто
Колекција Пеги Гугенхајм
Венеција
(траје до 16. септембра)

У Колекцији Пеги Гугенхајм, малом музеју савремене уметности у Венецији, у току је изложба која открива сва лица Жана Коктоа, тог enfant terrible-а француске арт сцене 20. века. Назив поставке је „Jean Cocteau. The Juggler's Revenge“, највећа је досад у Италији посвећена Коктоу, будући да је уметник представљен са стотину десет радова, позајмљених из мноштва колекција, међу којима су Картијеова или она Центра Жорж Помпиду у Паризу. Кустос је Американац Кенет Е. Силвер, историчар уметности са Универзитета у Њујорку, који је осмислио поставку тако да указује на Коктоову свестраност, на „вишеструко уметничко жонглирање“ које је одликовало његову продукцију. Јер био је Жан Кокто уистину свестран уметник, који је први пут јавно пред парижку публику иступио кад му је било осамнаест година, и то – књигом песама.

Код њега је, заправо, једно и друго повезано, па и он сам је често истицао како је у његову случају - и неодвојиво. Јер он је и песник и визуелни уметник. На самој изложби импресивна разноврсност

Реч критике

међи у којима је деловао Кокто илустрована је кроз цртеже, графике, накит, талисерије, историјске документе, књиге, часописе, фотографије, документарне филмове и филмове које је режирао, и прати развој његове јединствене и веома личне естетике. Поставка тако, на пример, показује његову љубав према грчким трагедијама, коју је често интерпретирао у савременој форми, попут Мита о Орфеју. Део изложбе је опет и цртеж, који би се могао назвати и пародијом на туристичке плакате, али и први филм који је режирао - и у њему је глумила легендарна фотографкиња Ли Милер. А ту је и рад који је његов биограф Роже Лане описао овако: „Довршио је цртеж, угљеном, оловком и крвљу. Сам се разрезо као би оставио крваву мрљу на завоју преко једног од својих протагониста, био је у агонији док је радио на том цртежу. Није нудио објашњење рада, претпоставља се да је настао као подршка антифашистима током Шпанског грађанског рата“.

Изложба је отворена до 16. септембра и вредна јесваке препоруке. **Мирослав Стајић**

Цитат

О изложби пише Патриција Киш Тербовец: *Двориште је исто као и пре, у њему су покопани сви пси које је обожавао ова колекционарка и богата америчка наследница заљубљена у Венецију, али и уметност своје епохе. Диван врт, још лепши Palazzo, и поглед на Канал Гранде. И неки нови студенти који одговарају на питања посетилаца, у сталној поставци Колекције Гугенхајм, с великим ремек-делима. Изложба Жана Коктоа налази се у одвојеном, мањем делу, где се и иначе налазе повремене изложбе. Кустос не улази у нова тумачења, неће нам променити поглед на Коктоа, но у детаље се, од плоче до плоче на изложби, објашњава његов живот...*